

NÁRŮST NÁSILÍ V BURKINĚ FASO V KONTEXTU MIGRACE ZE ZÁPADNÍ AFRIKY

BOHUMIL DOBOŠ, MARTIN RIEGL

SHRNUTÍ A DOPORUČENÍ

Zhoršující se bezpečnostní situace v Burkině Faso přináší významné riziko pro destabilizaci regionu a přeliv násilí do regionu západní Afriky.

Zvyšující se míra násilí je způsobena kombinací vlivu konfliktů v sousedních zemích, špatné situace v ozbrojených složkách a nepříznivé socio-ekonomické situace v zemi.

Bezpečnostní situace již přímo ohrožuje sousední státy s početnou populací, kde hrozí riziko propuknutí konfliktů, jejichž vedlejším efektem by bylo i započetí významných pohybů obyvatelstva.

Česká republika by měla brát situaci v Burkině Faso se vší vážností a vzhledem k velikosti státu, stupni jeho rozvoje a historii vzájemných vztahů pomoci při stabilizaci situace.

ÚVOD

Na nutnost reakce na přeshraniční dynamiku států severní, západní Afriky, Sahelu a oblasti Čadského jezera poukazuje i EU v Evropské globální strategii (European Global Strategy 2016). Existence zhroutených států, vnitropolitické a regionalizované konflikty, degradace úrovně životního prostředí, demografické tlaky, aktivity násilných nestátních aktérů, humanitární krize, porušování lidských práv, nelegální migrace se podílejí na zhoršování vysoce globalizovaného bezpečnostního prostředí a negativně ovlivňují bezpečnost ČR (Bezpečnostní strategie 2015). Obdobně definuje východiska obranné politiky ČR Obranná strategie (Obranná strategie 2017) poukazující na prolínání působení násilných nestátních aktérů se zhroutenými státy, čímž dochází k vytváření transnacionální zóny nestability v geografické blízkosti Evropy a penetraci nežádoucích vlivů, jako je nelegální migrace či terorismus a různé formy organizovaného zločinu. Česko zejména v reakci na projevy migračního tlaku z Afriky do Evropy zintenzivnilo své aktivity na kontinentu s cílem oslabit migrační tlak na schengenskou hranici, posílit kapacity tranzitních zemí a stabilizovat situaci ve zdrojových zemích.

Jednotlivé aktivity jsou zaměřeny do několika regionů – od Libye (podpora výcviku pobřežní stráže) a západní Afriky (např. aktivity ministerstva vnitra na registraci obyvatel bez občanství v Pobřeží Slonoviny) po Etiopii a Zambii, které jsou prioritními zeměmi zahraniční rozvojové spolupráce ČR (Strategie zahraniční rozvojové spolupráce ČR 2018–2030). Z hlediska bezpečnosti definuje Koncepce zahraniční politiky (Koncepce zahraniční politiky 2015) jako prioritní oblasti severní Afriku, Sahel a subsaharskou Afriku (nestabilita, konflikty, nelegální migrace, extremistická islamistická hnutí), v bilaterálních vztazích se jedná o Nigérii (nejlidiatější a druhá největší ekonomika Afriky, význam pro regionální bezpečnost a bezpečnost Evropy), Etiopii (rozvojová pomoc) a Jihoafrickou republiku (největší ekonomika Afriky). Státy regionu jsou také ve zvyšující se míře cílem českých exportérů, kdy se v oblasti západní Afriky dá hovořit hlavně o Ghaně či Pobřeží slonoviny, tedy státech sousedících s Burkinou Faso. Aktivity Ministerstva obrany ČR jsou koncentrovány především do oblasti Sahelu (výcviková mise Evropské unie EUTM a mise Organizace spojených národů MINUSMA v Mali, mnohonárodnostní cvičení Flintlock v Burkině Faso). Právě oblast západního Sahelu představuje z hlediska krátkodobých i střednědobých zá-

PRÁVĚ OBLAST ZÁPADNÍHO SAHELU PŘEDSTAVUJE Z HLEDISKA KRÁTKODOBÝCH I STŘEDNĚDOBÝCH ZÁJMŮ ČR KLÍČOVÝ SUBREGION

představuje dynamicky se formující zónu transnacionální nestability, do které penetrují externí vlivy z oblasti Čadského jezera (útoky Boko Haram na území Čadu a Kamerunu), severní Afriky (údajná podpora Alžírskému extrémistům v Mali z důvodu zabezpečení jižní hranice, proliferační bojovníků z Libye) atd.

jmů ČR klíčový subregion. Z hlediska fyzické geografie nepředstavuje neprůchodnou bariéru vůči nežádoucím jevům v důsledku slabé či fakticky neexistující správy hranic. Naopak

PŘÍPADOVÁ STUDIE BURKINA FASO

Burkina Faso (BF) se rozprostírá na pomezí Sahelu a západní Afriky a sousedí jak s destabilizovanými státy Sahelu Mali a Nigerem, tak i s relativně stabilními zeměmi pobřežní západní Afriky Beninem, Togem, Ghanou a Pobřežím slonoviny. Etnická skladba je relativně pestrá, kdy etnikum Mossi tvoří okolo 50 % obyvatelstva a zbylá etnika nedosahují ani 10 % populace. Země je nábožensky rozdělená mezi muslimy (přes 60 %), římské katolíky (okolo 23 %), animisty (téměř 8 %) a protestanty (asi 6,5 %). I přes mírné zlepšení z posledních dvou let zařazuje *Fragile State Index* Burkinu Faso mezi státy v první třetině nejméně stabilních států. Stát tak má silné sklony k nenaplňování svých funkcí, avšak neřadí se mezi skupinu zhroucených států. Ze států G5 Sahel však vykazuje nejlepší výsledky. V roce 2018 byl v hlavním městě Ouagadougou zřízen honorární konzulát ČR.

Pro identifikaci významu Burkiny Faso pro téma nelegální migrace a s tím spojených hrozeb do Evropy/ČR jsou klíčové dva faktory – 1) geografická pozice státu, 2) zhoršující se bezpečnostní situace v zemi. Geograficky je BF lokalizována do oblasti mezi současné zdroje nestability v Sahelu a výrazná politická, ekonomická a populační centra západní Afriky. Pouze sousedící státy Guinejského zálivu mají dohromady okolo 72 milionů obyvatel a nedaleká Nigérie je pak domovem přibližně 200 milionů dalších, u všech s projektovaným růstem, v případě Nigérie je *fertility rate* přes 5,0. Dle projekce UN (*World Population Prospects 2015 Revision*) bude Nigérie v roce 2050 třetím nejlidnatějším státem světa a zároveň bude patřit mezi šest států s populací nad 300 milionů obyvatel. Navíc je Nigérie stát sužovaný chronickou politickou nestabilitou, nepotismem, endemickou korupcí a množstvím probíhajících povstání a vnitropolitických konfliktů. Pobřeží slonoviny bylo ve své nedávné historii taktéž zasaženo vleklým násilným vnitropolitickým konfliktem. Kromě toho proběhla v roce 2017 vzpoura ozbrojených sil proti vládě kvůli nevyplaceným bonusům (právě rebelové z roku 2017 napomohli prezidentovi k převzetí úřadu). Obyvatelstvo těchto zemí je dále i etnicky a nábožensky rozděleno, což představuje potenciál pro náboženské konflikty od Sierra Leone po Benin po vzoru *cleft countries* (států s výraznými etnickými menšinami se sklonem k vzájemným konfliktům) Sahelu a může nahrávat snahám

Přítomnost mezinárodních vojsk v jižním a středním Mali spolu se stabilní BF zabraňovala přelivu hlavně islamistického radikalismu a násilí ze severu do regionu Guinejského zálivu.

o radikalizaci jeho částí. Burkina Faso, jako stabilní stát, hrála důležitou roli nárazníkového státu bránícího šíření nestability ze severu ze států západního Sahelu do pobřežní části západní Afriky. Přítomnost mezinárodních vojsk v jižním a středním Mali spolu se stabilní BF zabraňovala přelivu hlavně islamistického radikalismu a násilí ze severu do regionu Guinejského zálivu. Díky tomu nedocházelo k eskalaci napětí, jež by vedlo k dalšímu vzednutí migrační vlny, která by směřovala z oblastí západní Sahary do Evropy.

Tato role Burkiny Faso však přestává platit a to v návaznosti na destabilizaci některých částí země (zejména severu, kde dochází k rozšiřování mocenského vakua zcela mimo kontrolu státních bezpečnostních složek a nověji ve východ-

ních oblastech) v důsledku přelivu násilí z nestabilních sousedních Mali a Nigeru do BF, ale i aktivit bývalého prezidenta Blaise Compaoré, který musel odstoupit v roce 2014 po 27 letech u moci, slabých a nedostatečně vybavených bezpečnostních složek, i vysoké míry chudoby. S politickým přechodem zároveň došlo ke zhoršení bezpečnostní situace, protože Compaorého režim uzavřel četné dohody s několika skupinami militantů, které BF chránily před jejich násilnými aktivitami. Burkina Faso rovněž patří mezi největší přispěvatele do misí OSN (v roce 2017 se s více jak třemi tisíci vyslanými řadila na osmé místo největších přispěvatelů), což sice saturuje finanční potřeby ozbrojených sil, ale zároveň odebírá státu vojenské kapacity potřebné k boji proti domácím hrozbám. Kromě externích vlivů má výrazný vliv ekonomická zaostalost (BF patří mezi nejchudší státy světa), nízká úroveň státních služeb (zejména slabý bezpečnostní aparát, který navíc nepůsobí na celém území státu a v některých oblastech spoléhá na lokální skupiny, což zpochybňuje vládu práva, nebo zcela nedostatečný systém zdravotnictví).

První incidenty spojené s nárůstem násilí jsou spojeny s koncem roku 2015, ovšem vznik současné vlny násilí se datuje až do roku 2016, kdy došlo 15. ledna k útoku na hotel Splendid v hlavním městě BF. Šlo o první podobný útok v dějinách země. Ve stejném roce byla založena skupina Ansarul Islam napojená na malijské hnutí Ansar Dine. To později založilo spolu s al-Káidou v Islámském Magrebu a hnutím al-Mourabitoun uskupení Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM), jež má přímé vazby na al-Káidu. V zemi mimo skupiny napojené na al-Káidu působí také odnož Islámského státu (IS ve Větší Sahaře) a další menší skupiny. Násilí je také často spojeno se spory místních ohledně půdy nebo chovu hospodářských zvířat umocňující etnické a klanové napětí, které je v některých regionech přítomné historicky. Islamisté se často snaží těchto sporů využít pro dosažení svých vlastních cílů. Bezpečnostní situace v BF se rapidně zhoršila v roce 2017 a k dalšímu prudkému zhoršení došlo v návaznosti na vytlačení některých násilných skupin z Mali a Nigeru v roce 2018. Je odhadováno, že mezi lety 2015 a 2019 (leden) bylo v rámci násilností zabito minimálně 270 civilistů. V prvních dvou měsících roku 2019 pak bylo zaznamenáno 47 útoků, což je téměř polovina z celkového počtu za celý rok 2018. Na počátku roku 2019 došlo k nárůstu počtu obětí o několik tisíc procent v porovnání s předchozím rokem a situace se od té doby dramaticky zhoršuje. Některé části země již pro bezpečnostní složky představují tzv. no-go zóny, ve kterých státní moc de facto vymizela. Násilí bylo původně lokalizováno primárně na sever země, avšak časem došlo k postupnému přesunu na východ k hranicím s Nigerem. Další oblastí se zvýšenou nestabilitou je jihozápad, kde došlo k nárůstu násilí až později. Nejvíce útoků mají na svědomí skupiny

NĚKTERÉ ČÁSTI ZEMĚ JIŽ PRO BEZPEČNOSTNÍ SLOŽKY PŘEDSTAVUJÍ TZV. NO-GO ZÓNY, VE KTERÝCH STÁTNÍ MOC DE FACTO VYMIZELA.

napojené na al-Káidu a ve zvýšené míře jsou směřovány i vůči symbolickým cílům v Ouagadougou (francouzská ambasáda, velitelství ozbrojených sil BF).

Zhoršená bezpečnostní situace má i dopad na politické rozhodování v zemi, kdy došlo k odložení plánovaného referenda, které mělo v březnu 2019 rozhodnout o ústavním omezení maximálního počtu mandátů, díky čemuž by mohl prezident státu setrvat ve své funkci.

Reakce Burkiný Faso spočívá v několika krocích. Za prvé šlo na konci roku 2018 o vyhlášení výjimečného stavu ve 14 nejvíce zasažených provinciích. Za druhé,

prezident Kaboré vyměnil v lednu 2019 premiéra a v únoru téhož roku i velení armády. Za třetí je BF zapojena do iniciativy G5 Sahel, která cílí na stabilizaci regionu Sahelu obecně. V zemi také asistují francouzské jednotky v rámci mise Barkhane, avšak jejich fyzická přítomnost je minimální. Francie a Kanada dále poskytly prostředky pro zvýšení kapacit ozbrojených složek BF ke kontrole hranice s Mali a Nigerem. Tyto iniciativy však nestačí ke stabilizaci situace, která je navíc ještě zhoršována suchem, které poslední dva roky BF sužuje, a socioekonomickými problémy v zemi (zhruba polovina obyvatel žije pod hranicí chudoby 1,9 USD/den). Případné další zhoršení bezpečnostní situace v BF (plní primární roli tranzitní země) by mohlo mít výrazný vliv i na migrační toky směřující do Evropy. Rozšíření teroristických aktivit a mocenského vakua do východní části BF představuje přímou hrozbu *spill over* do dalších států pobřežní západní Afriky – Toga, Beninu, Ghany a Pobřeží Slonoviny, před čímž na letošní Mnichovské bezpečnostní konferenci varoval i ministr zahraničních věcí Burkiny Faso Alpha Barry. Důvodem je primárně existence geograficky kompaktního muslimského osídlení v severních částech všech tří států vytvářejícího předpoklad a představujícího riziko pro šíření radikálních, teroristických aktivit. Zároveň však nelze vyloučit případný pohyb západním směrem. Avšak ani větší státy regionu nejsou vůči možnému nárůstu násilí imunní a průnik islamistů na jejich teritorium může vést k vypuknutí konfliktů, které povedou k dalšímu přesunu obyvatelstva směrem ze západní Afriky. Zatímco v současnosti je počet uprchlíků v souvislosti s násilnostmi v BF odhadován jen na asi 11 000 sídlících v sousedním Mali, zhoršená situace má jasné dopady i na tyto statistiky. Mezi lednem a březnem 2019 uteklo ze země v důsledku popisovaných změn asi 3000 obyvatel a téměř 70 000 jich uprchlo z regionů zasažených konfliktem do jiné části BF. V dalších měsících je evidován nadále zvyšující se počet IDPs. V zemi se dále nachází asi 25 000 utečenců z Mali. Počet obyvatel států Guinejského zálivu je pak nepoměrně vyšší a pohyb obyvatel by se přelivem konfliktu výrazně zvedl. Externí asistence je klíčová pro zajištění rychlé reakce v návaznosti na dramaticky se zhoršující situaci v zemi. Současná reakce mezinárodního společenství má spíše opačnou tendenci. Spojené státy plánují snížení počtu speciálních jednotek na kontinentu do začátku roku 2022 o cca 300 ze současných 1200, a to zejména v oblasti západní Afriky. Naopak státy jako Německo plánují posílit svoji pomoc burkinské vládě. V rámci G5 Sahel přitahuje primární pozornost externích aktérů především Mali či Niger, BF stojí do značné míry na okraji zájmu.

Burkina Faso coby klíčový stát pro stabilitu regionu představuje potenciálně nežádoucí *gate-away* region do pobřežní části západní Afriky (států Guinejského zálivu), které nejsou zejména ve svých severních částech dostatečně odolné proti penetraci extremistických ideologií, terorismu a následného státního kolapsu. V případě pokračování přelivu konfliktu z Mali přes Burkinu Faso, do Ghany, Beninu, Pobřeží slonoviny, Toga (hraničí s muslimským severozápadem Nigérie) hrozí vytvoření širokého pásu nestability. To vše v kontextu potenciálního zhroucení ekonomicky slabé Mauritánie, nestabilního Nigeru a ekonomicky vyčerpaného Čadu (docházející zásoby ropy, ze kterých bylo financováno navýšení obranného rozpočtu), s přihlédnutím k situaci

V případě pokračování přelivu konfliktu z Mali přes Burkinu Faso, do Ghany, Beninu, Pobřeží slonoviny, Toga hrozí vytvoření širokého pásu nestability.

ve stále velmi křehké Libérii a Sierra Leone a pokračujícímu chaosu v Libyi. Tento pás by tak zahrnoval cca 350 milionů obyvatel v oblasti okolo 11 000 000 km². Deset ze 12 těchto států se nachází v kategorii *high warning* a vyšší (dle *Fragile State Index*). V tomto *early warning* hodnocení nejsou zachyceny tendence k proliferaci extremistických aktivit z Burkiny Faso do Pobřeží Slonoviny, Beninu, Ghany, tedy oblastí dříve těmito aktivitami nezasaženými, které jsou navíc oslabeny omezováním přítomností amerických speciálních sil v západní Africe. Zhroucení nebo zásadní zhoršení situace v těchto státech by vytvořilo kombinaci push faktorů a potenciálně otevřelo migrační trasy přes Niger a Čad směrem do Evropy, kde by byla třeba reakce institucí EU cílících na správu krizových situací, které by se tím opětovně dostaly pod výrazný tlak.

Zájem ČR v regionu je spojen jak s deklarovanou snahou řešit problematiku migrace v zemích původu, tak i s přítomností českých občanů v konfliktu v sousedním Mali, kde působí v rámci schváleného mandátu pro zahraniční mise v rámci misí EUTM Mali a MINUSMA. Burkina Faso je tak zaprvé exponovaným státem geograficky položeným mezi nestabilní oblasti Sahelu a relativně stabilní a populačně významnou západní Afrikou, tak i místem kde dochází k nárůstu nestability v souvislosti s konfliktem, kterého se ČR přímo účastní. Zejména díky geografické pozici může být geopolitickou optikou považována za *linchpin state* – tedy stát klíčový pro stabilitu regionu. Burkina Faso je navíc ekonomicky slabou zemí (hrubý domácí produkt je odhadován na necelých 36 miliard USD [ČR asi 215 miliard USD] a HDP na hlavu odpovídá asi 1900 USD [v ČR podle statistik OECD přes 35 000 USD]), geograficky (s rozlohou téměř 275 000 km² je asi 3,5krát větší než ČR) a populačně (s počtem obyvatel přes 20 milionů má přibližně dvojnásobek počtu obyvatel ČR) o velikosti, kde by případná asistence ze strany ČR mohla mít reálný dopad pro zlepšení místní situace. Stát tak vykazuje charakteristiky, které ho staví jako velmi vhodného kandidáta pro cílenou a rozsáhlejší pomoc ČR ve snaze snižovat míru migrace ze subsaharské Afriky do Evropy.

ZAVĚR A DOPORUČENÍ

- ▶ Česká republika by měla věnovat pozornost zhoršující se bezpečnostní situaci a napomoci její stabilizaci pomocí dodávek materiální pomoci či výcvikem ozbrojených složek po vzoru zapojení v sousedním Mali.
- ▶ Česká republika by skrze poskytování humanitární pomoci měla do země zacílit rozvojovou pomoc, aby došlo ke zlepšení socio-ekonomické oblasti v příhraničních regionech. Programy na rozvoj zemědělství, přístupu k vodě a ke vzdělání by dopomohly k jejich rozvoji a možnému většímu napojení na instituce centrální vlády.
- ▶ Česká republika se může stát klíčovým strategickým partnerem Burkiny Faso v případě, že dokáže usměrnit rozvojovou pomoc a asistenci v bezpečnostní oblasti. Vzhledem k velikosti BF a zájmům ČR v sousedním regionu západní Afriky by bylo vhodné zvolit BF jako klíčovou zemi v oblasti zahraniční rozvojové spolupráce

► Česká republika by měla vyvíjet tlak na rovnoměrný rozvoj ve státě a inkluzivní přístup k obyvatelstvu skrze působení svých zahraničních zastoupení a cílení rozvojové pomoci a bezpečnostní asistence.

Bohumil Doboš

Výzkumný pracovník Institutu politologických studií, Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy.

(bohumil.dobos@gmail.com)

Martin Riegl

Výzkumný pracovník a vyučující na Institutu politologických studií, Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy.

(martinriegl@email.cz)

PODĚKOVÁNÍ

Tento policy paper je výsledkem aplikovaného výzkumu Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, TA ČR ÉTA TL01000432 „Migrace z oblasti Blízkého východu, subsaharské Afriky a Asie: geopolitické a bezpečnostní souvislosti, důsledky a doporučení pro ČR“. Koncovým uživatelem tohoto výstupu je aplikační garant projektu Ministerstvo zahraničních věcí České republiky.